

Kultura a politika

Proces politické modernizace, která se tak či onak prosazuje v celém světě, a nový stupeň vědeckotechnického rozvoje se projevuje mimo jiné také demokratizací kultury. Vzdělání se rozšiřuje ve stále větším okruhu lidí a v dalších sociálních vrstvách. Zpřístupňují se vědecké poznatky, umění, myšlenkové proudy a informace ze všech oblastí života a světa. Demokratizace kultury sleduje očividně dvojí cíl: umožnit a usnadnit i podnít vědeckotechnickou revoluci na jedné straně, a na straně druhé zvýšit v obyvatelstvu to, co bychom mohli nazvat občanskou kulturou — ovšem v rámci daného politického systému. Je přirozené, že tyto dva aspekty demokratizace kultury, zvláště pak demokratizace odborného vzdělání a všemožné získávání potřebných předpokladů pro adaptaci jednotlivce na určitém místě ekonomického a sociálně politického systému, stojí na prvním místě — a to v kterékoli zemi. Jde však také o to, jaké místo zaujímá při demokratizaci kultury ta její stránka, která s „praktickým“ životem, s fungováním ve sféře ekonomické nutnosti a občanské reality nesouvisí přímo, a jejímž nejvlastnějším posláním je humanizovat společnost a kultivovat člověka jako jednotlivce.

Dosah této stránky demokratizace kultury je závislý na mnoha sociálně ekonomických aspektech; podstatně závisí na politickém systému té které společnosti. Kulturní oblast se v praxi stala, vedle oblasti politicko-mocenské a ekonomické, jednou z hlavních oblastí společenského života. Pro fungování politického systému je důležitá stejně jako ostatní dvě oblasti. Proto také neexistují společnost, politický systém, politická síla nebo proud v kterémkoliv místě soudobého světa, které by neprováděly kulturní politiku. Ta se stala samozřejmou součástí politického úsilí integrovat společnost ve všech oblastech a zcela konkrétním způsobem integrace působení kulturní oblasti do sféry politických zájmů vládnoucí třídy, vrstvy, skupiny nebo i celospolečenské politické reprezentace.

Kulturní politika existuje jako praktická činnost politického vedení i jako aspekt veškeré kulturní práce. V teorii je to však stále bílé místo. K zaplnění této mezery směřuje zatím řada disciplín jako historie, sociologie kultury, sociologie politiky, dějiny kultury, sociologie hromadných sdělovacích prostředků apod. Avšak ve skutečnosti se oblasti kultury a kulturní politiky dosud nestaly předmětem systematického vědeckého výzkumu, který by byl postaven na roven

výzkumu oblasti politicko-mocenské a ekonomické.

Důvodem tu je mimo jiné zajisté i mimořádná zrádnost terénu a snadná napauditelnost kterékoli teze, závěru nebo myšlenky z hlediska dosud ustálených představ kterékoli již dříve konstituované a „zavedené“ vědy. Proto se také dává tak často — ke škodě věci — na úseku kulturní politiky přednost sociologizování a povšečnosti, která umožňuje vyhnout se konfrontaci s tvrdšími historickými fakty. Naproti tomu zase historie ponechává kulturně politické souvislosti stranou, přenechávajíc je velkomyslně dějinám kultury, které opět opomíjejí politické aspekty problému. Politologie, přestože si je vědoma důležitosti kulturního aspektu chování a jednání občana, se zase zajímá jen o jeho chování a postoje politické z hlediska politického systému a z hlediska občanského. Výsledkem toho je, že v současné době každá práce, která se zabývá otázkami kulturní politiky konkrétně, to znamená zkoumá příslušná fakta i jejich chronologii, vymezuje kulturně politickou oblast a hledá její specifiky i vazby kulturní oblasti k ostatním oblastem a zejména vazby kultury a politiky, znamená přínos už nastolením a formulací problému.

Prací tohoto typu je knížka J. Kladivý *Kultura a politika* (Svoboda 1968). Osu práce tvoří zkoumání ideologické a kulturně politické práce KSČ v letech 1945—1948. Jejím cílem tehdy bylo, jak píše autor v úvodu, „sjednotit všechny pokrokové síly na zásadách ideologie československé cesty k socialismu, uskutečnit důslednou demokratizaci kultury a vytvořit tak základní předpoklady pro nový rozvoj školství, vědy, divadelnictví, literatury, hudby, filmu, výtvarného umění, tisku aj.“ (s. 6).

Kniha je součástí snah československé historiografie oprostit dějiny komunistické strany a československé společnosti od schémat. Historická metoda se uplatňuje v přístupu k materiálu, který je řazen chronologicky. Zároveň však autor vybírá ty problémy, které jsou nejbezprostředněji spjaty s politikou KSČ i celé Národní fronty v té době. Odtud pramení členění knihy do čtyř kapitol, které autor vymezuje obsahově i časově: první kapitola má název *Překonávání následků okupace v ideologii a kultuře*. Zahrnuje období od května 1945 do podzimu téhož roku. Obsahem druhé kapitoly, *Vytváření kulturně politického programu*, jsou kulturně politické zápasy v československé společnosti v době od podzimu roku 1945 do léta 1946. Třetí kapitola nese název *Boj o duši*

národa. Jedná o období mezi létem roku 1946 a polovinou roku 1947. Kapitola čtvrtá, *Vyrcholení politických a ideologických zápasů*, ukazuje, jak v měnicích se mezinárodních podmínkách docházelo k polarizaci i na kulturně politickém úseku, který se stával stále nezastřeštější arénou, v níž šlo všem zúčastněným stranám o politické vítězství.

Předmět badání — vztah kultury a politiky v letech 1945 až 1948 — si však vynutil i jiné přístupy než historické. Vynikají zvláště tam, kde autor zkoumá vztahy kulturní oblasti k politickým proudům, kde konfrontuje kulturní programy stran Národní fronty a jejich kulturní politiky, kde sleduje vztahy stran Národní fronty k programovému úsilí KSČ v době jejího VIII. sjezdu a voleb v r. 1946 a tam, kde jedná o politické struktury československé společnosti a politických stran, o sociálně ekonomických vazbách na politicko-mocenské zápasy a jejich mezinárodní souvislosti. Práce J. Kladiwy má proto i některé rysy politologické a sociologické studie.

V celé práci věnuje J. Kladiwa velkou pozornost konfrontaci kulturně politického programu a záměrů KSČ s programy a záměry ostatních politických stran při boji o demokratizaci kultury. Tento princip byl obsažen už v Košickém vládním programu, a to jak ve smyslu „zpřístupňování“ vzdělání a kultury všem sociálním vrstvám, tak i z hlediska demokratizace obsahové. V tehdejší době šlo hlavně o vnitřní očistu kultury na demokratickým principu — proti fašistické a antidemokratické „ideologičnosti“ kultury —, o oproštění kultury od mimokulturních zřetelů, o dekomercializaci činnosti kulturních institucí. Komunistická strana zde vycházela vstříc snahám a iniciativě kulturních pracovníků, kteří už v době předmnichovské republiky i za okupace vypracovávali programy socialistických změn v kulturní oblasti. To mělo přirozeně příznivý ohlas v kulturní veřejnosti a politice komunistické strany se dostávalo silné opory právě v řadách předních intelektuálů a tvůrčích pracovníků.

Věcná problematika a také metodologické východisko, které si autor publikace *Kultura a politika* zvolil, ho vedlo k tomu, že se nemohl spokojit studiem archivního materiálu, tím méně přikládat jednoznačný význam některým vystoupením jednotlivců nebo jednotlivým dokumentům — například ze zasedání kulturně propagační komise ÚV KSČ, jednání sekretariátu ÚV KSČ nebo zasedání ÚV KSČ. Paralelně se studiem dokumentů musel studovat dobovou časopiseckou produkci a polemiky mezi publicisty jednotlivých stran Národní fronty, představiteli politických proudů a kulturních představitelů různých směrů. Konfrontace kulturně politických programů, prohlášení a praxe je jedním z charakteristických rysů celé práce. Z této konfrontace přesvědčivě vyplývá, že komunistická strana v letech 1945—1948 byla v naší zemi uznávanou reprezentantkou progresivních a novátorských snah v celé kultuře, že byla oporou demokratizačních změn ve školství, v divadelnictví, ve filmu, ve vědě i jinde. Proto si získala důvěru celé řady předních představitelů české a slovenské kultu-

ry, proto se v jejich řadách a přímo při politickém ovlivňování a organizování kultury dobrovolně a z přesvědčení angažovali lidé jako F. Halas, I. Olbracht, L. Novomeský, E. F. Burian, A. Hoffmeister a další.

Doposud ojedinělá je pozornost, věnovaná v práci mezinárodním souvislostem našeho kulturně politického a ideologického boje mezi politickými stranami.

Všechny kulturně politické a ideové problémy, o nichž se v práci hovoří — problém demokratizace školství, vnitřní demokratizace kultury a kulturních institucí, problém svobody a jednoty kulturní fronty, vztah politiky a kultury, ideologie a kultury, srozumitelnosti kultury — jsou na stejné úrovni a ve stejném rozsahu předmětem diskuse i dnes a byly živé po celé období od února 1948; objevovaly se, jakmile se k tomu naskytla sebelepší příležitost a možnost: například v roce 1956, 1958, 1963 a přirozeně i po lednu 1968.

Autorovi knížky *Kultura a politika* můžeme vytýkat, že snad přeceňuje pozitivní rysy v kulturní politice a ideové činnosti komunistické strany a není dost kritický k nedostatkům, které byly už tehdy patrné; že, ačkoli o nich ví, je k nim příliš shovivavý (s. 364). Tato výčitka je nasnadě, zejména chápeme-li období let 1945—1948 jako přípravu pro to, co pak přicházelo jako deformace socialismu, a konfrontujeme-li naši zkušenost s představami o socialismu, jak si jej mnozí z nás kreslili: jako společnost po všech stránkách spravedlivou, humánní, v níž na půdě všeobecného dostatku bude lidská důstojnost patřit všem rovným dílem a kde budou vyrůstat lidé po všech stránkách ušlechtilí. Ani tehdy však nesmíme zapomenout, že to byla léta, v nichž se skutečně zapasilo i v kulturně politické oblasti o sociálně ekonomickou a občanskou demokracii.

Především je však zapotřebí konfrontovat kulturní politiku KSČ v letech 1945—1948 s kulturně politickou praxí ostatních politických stran, zejména národně socialistické, lidové a demokratické strany Slovenska tak, jako to činí autor. V této konfrontaci je činnost KSČ a komunistů na kulturním úseku vysoce pozitivní. Stejně tak se musí jevit ve srovnání s obdobím po únoru 1948. Zásady kulturní politiky KSČ z let 1945—1948 na úseku demokratizace kultury, konfrontované se soudobými světovými tendencemi a směry v demokratizaci kultury, se ukazují jako zcela moderní — a to po stránce jak obsahové, tak i organizační.

Celá tři léta předúnorové činnosti komunistické strany na kulturní frontě i v různých dvou oblastech představují z hlediska současných potřeb možnost plodného dialogu. Poukazovat při pokusech o analýzu minulosti pouze na posledních dvacet let, nebo dokonce jen na éru Novotného, je hluboce nesprávné. Nic z poúnorového období, ani z posledních patnácti let není možno pochopit bez poznání prvního poválečného období, okupace a let předválečných. Proto je cenná každá práce, která se snaží seriózně, na konkrétním materiálu, bez spekulování a retuše podat obraz nedávné minulosti. Kulturně po-